

1999/3 XXVII.

Kovácsné Paulovits Teréz–Kovács József László: Úrnapi virágszőnyeg Budaörsön Történeti áttekintés

Budaörsön mintegy 280 éve – a németek betelepülése óta – élő hagyomány az úrnapi virágszőnyeg. Bonomi Jenő 1933-ban írta le, hogy a Wendler család 1780-as években, a Braun család 1869-ben, a Hauser család 1911 óta, a Csik család 1932 óta díszíti az úrnapi körmenet útján felállított kápolnát. Ez a hagyomány, főleg Bajorországban, ma is élő szokás.

A szomszédos német lakosságú falvakban (Budakeszi, Törökbálint) 1946-ig élt ez a gyakorlat. A települések versengtek, kié a legszebb szőnyeg”. Napjainkban Törökbálinton éled újjá a szokás, Budaörsön pedig folyamatosan – kissé átalakulva – élő hagyomány. A kitelepített lakosok új, németországi lakóhelyükön folytatják a virágszőnyeg készítését.

Hazánkban már a középkorban szokás volt Szűz Mária tiszteletére a virágok megáldása. Idős budaörsiek elmondása szerint pedig a megszentelt fűvet, növényi szentelményeket betegség, villámcsapás ellen használták. Az úrnapi koszorúk gonosz szellemek” ellen védték meg a ház lakóit Budaörsön. (Feldhoffer András – 74 éves)

A budaörsi úrnapi virágszőnyegről az 1920-as években leírták újságban, hogy olyan attrakció, amely egyre ismertebbé válik..., melynek megtekintésére ezren és ezren zarándokolnak”. Báméskodók ezrei érkeznek Budapestről, hogy megnézzék ezt a megragadó drámát”, ... lángoló misztikát. Hú örökség ez, amit több generáció örökít át, két oszlopa van: a hit és a ragaszkodás az évszázados hagyományokhoz. (1925. VI. 26. Vasárnapi Újság B. Schwabe)

1946 után tovább élt a hagyomány, a több kilométeres virágszőnyeg azonban összezsugorodott a templom köré (80 m-esre). Jelenleg is ez az útvonala. Adatközlőink elmondása szerint 1945-ben a körmenetből szedték ki a német férfiakat, 1946-ban a lakosság 90 %-át kitelepítették.

Napjainkban szinte ugyanúgy zajlik az eseménysor, mint 200 éve. Ma is sok szorgalmas kéz gyűjti a szirmokat. Ez a hagyomány nemzedékről nemzedékre öröklődött. Minden ház tulajdonosának kötelessége volt testamentumban rögzíteni ezt a feladatot, szétágazó rokonsága számára. Ma az tapasztalható, hogy a kisszámú német lakosság, a budaörsi magyarokkal egy emberként szedi a szirmokat, készíti a színpompás virágszőnyeget.

A Németországba kitelepített hozzátartozók örömmel jönnek haza” az úrnapi körmenetre.

Az úrnapi előkészületek

Májusban, a természet ébredésekor, amikor a Frank hegyen megszólal a kakukk, amikor a békák elkezdnek brekegni, a budaörsiek gyűjteni kezdenek. Heteken keresztül készülődnek az úrnapijára, (Fronleichnamfest). Ekkor már nyílik a rózsa, az akác is virágzik, a gabona- földön a búzavirág, a pipacs virít. Szinte érzik, hogy nincs messze az ünnep.” Az emberek szíve-lelke örvend ilyenkor – mondják az idősebbek.

A *virággyűjtés* is ünnep a család életében. Még az 1980-as években is az idős nagymama süttött, főzött a virágszedők számára. 1945 előtt az Úrnapja csütörtökön volt, ezért már a pün- kösd utáni héten kezdték gyűjteni a szirmokat. Most hétvégén történik az esemény, kb. a hét közepén kezdik a gyűjtést. Érdekes és páratlan munka” ez. Budaörs apraja-nagyja indul ezerszínű mezei virágokat...szüretelni” (Prach János). Gyűjtik a *kerti virágokat*, a rózsaszirmot is, még az elvirágzás előtt. A *határban*, a réten, a hegyoldalon *virágtörők*” (Buschnbracker) gyűjtik a színes szirmokat.

Hajnali 4 órakor szentmisével kezdték a napot a szirmogyűjtők. Itt Isten áldását kérik a munkához. Ezután elindulnak a határba. Régen *gyalog, lovas kocsival, féderes*” kocsival, üres kosárral, zsákkal mentek minden irányba. Ma autóval, kibussszal mennek – mi is egy furgonnal” indultunk gyűjteni. Sokszor Herceghalom, Bicske határában is gyűjtöttek. Ilyenkor szinte teljesen üres lett a falu, mindenki a határban volt. Az esti órákban fáradtan, de elégedetten tértek haza. A *kisfiúk, kislányok* a Törökugrató irányába – a közeli rétre indultak. A nagyobb *lányok* tanítás után fehér fűzfa gyümölcskosárba (Kerbi” – Korb) gyűjtöttek. Ha megkérdezték tőlük, mit csinálnak, ezt válaszolták: Mia tan Buschnbrock zum Wegeristra- tog” (Tördeljük a virágot a bokrokról a virágszórás napra). Hívták az úrnapot *útszóró* napnak is. (Weeglstraatok). A visszaemlékezők szerint a virággyűjtés jó alkalom volt arra a fiúknak, hogy a lányokkal lehettek!

A *felnőttek* az idős nagyapáig (Ähnl), nagyanyáig (AhnI) összedolgoztak. Ez a szokás napjainkban is él. A szétszóródott” családtagok (pl. a Budapestre kerültek) ilyenkor együtt gyűjtik a virágot.

Hogyan gyűjtöttek régen? Hogyan gyűjtenek ma? Ez a hagyomány sem változott az évszázadok során. Csak *virágszirmot* szednek. A kék, a fehér, a sárga, a piros stb. szirmokat külön- külön gyűjtik. Ma is a hagyományos kékfestő és a fehér kötényben (Fiatta-Vortuch) szedik. Zsákokba gyűjtik, régen kosarakba is szedték.

Ügyelnek arra, hogy az összegyűjtött szirmokat ne érje napfény, hűvösre teszik, letakarják gyomnövényvel, gazzal. A legszebbeket hosszú szárral kötegelik, ezekből fonják majd – az ünnep előtti napon – a 30–40 cm-es koszorúkat (ezerszámra”) az oltárhoz.

Régen is, ma is a hűvös pincékben kiterítve tárolják a szirmokat. Öntözgették, nedves ruhával takargatták be, hogy ne hervadjon el a sok szirm.

Az ünnep előtti napok készülődése

1945 előtt a több kilométeres virágszőnyeg készítését megelőző napokon a Fő utca olyan volt, mint a méhkas. Az emberek arcáról le lehetett olvasni, hogy itt valami különleges következik – mondják adatközlőink. A mezei munka mellett csinosították a falut, meszeltek.

Az *asszonyok* és a *lányok* szorgalmasan készítették elő a csikokban vasalt szoknyákat, hajto- gatták a sötétkék kötényeket (Bug und Falten). Mindezt megkívánta tőlük a hagyomány. Ma már nem él a népviselet, legföljebb 2–3 idős asszony öltözik fel hagyományosan.

Az utóbbi 3–4 évben a kitelepítettek segítségével rekonstruálták a Mária-lányok ruháját, Susanna Karly-Berger adományát. Most már ezekben jelennek meg a körmeneten. Az asszo- nyok viseletét felújította a Lyra-dalkör, ők ezekben a színpompás ruhákban vesznek részt a körmeneten.

A *férfiak* az udvart, az istállót, a pincét és prэшázat példaszerűen” kitakarították. Különös gondot fordítottak a pincére, annak asztalára, hisz ide hívják majd meg a vendégeket, a környék lakóit. A visszaemlékezők azt tartják, hogy a jó hírust, a rend és a tisztaság” szere- tetét nem akarták elveszíteni! A ház környékét, az udvart és az utcát tisztára söpörték.

A *mészárosok* és a *pékek* is szorgoskodtak, hogy friss hús és finom kalács kerüljön az ünnepi asztalra.

Az úrnapi előtti *este* lányok és asszonyok gyülekeznek azoknál a házaknál, ahol az úrnapi kápolnát állították fel. A nagy udvarokban csoportosítják a virágokat, kötik a koszorúkat (Kranzlflechten). A budaörsi Honismereti Szakkör tagjai 1997-ben részt vettek a 4. oltárt díszítő Dauner-Hercog-Komjád család előkészületében. Videón is megörökítettük a félnapos előkészületet. A szerteágazó rokonság a Szabadság utca 102. sz. alatt álló szülői ház udvarán gyűlt össze. A ház asszonya, Brigitta néni már meghalt, férje Budapesten a lányánál, Dauner Máriánál lakik. Az üres épületben a Nyugatról hazalátogató Antal tartózkodik évente rövid ideig. Több család szorgoskodik itt, Brigitta és testvére, Kati unokái (pl. Michelberger Mátyás és családja) és dédunokái. Az idősebbek (40–50 éves) a kápolna fa- és vasvázát vonják be zöld levelekkel (tuja, pünkösdirózsa). A férfiak még mindig gyűjtenek zöldet, illetve virágot. A fiatalabb (30 év körüli) asszonyok az oltár fő díszét, az alfa és omega sablont nagy türelemmel fehér és rózsaszínű gerberákkal rakják ki.

A tizenévesek számszámra készítik a kis koszorúkat margarétából. A kisebbek válogatják a virágokat, leszedik pl. az akácvirágot a száráról, és dobozokba rakják. A tágas udvar hátsó részén a kamra előtt Dauner József válogatja a vasból készült sablonokat. Ezeket az elmúlt évben tették el, mert meg kell hegeszteni, be kell mázolni. Dauner József 1946 óta készíti a virágszőnyeg sablonjait. Egy részük a hagyományt folytatja, de saját elképzeléseit is megvalósítja, görögös mintákat is készített már. Ezeket évenként váltogatják. A sablon tükörképét rakják le sorban, amikor a szőnyeget készítik. A virág milyensége is sokat változtat ugyanazon a sablonon a valóságban.

Régen a gyerekek a falu minden részéből hozták a kötegelt mezei és kerti virágokat a házhoz. Most is tapasztalhatjuk, hogy számszámra állnak a pincében a vízben a szebbnél szebb virágok. A háznál lévő kis” pince mellett a pincesoron álló hagyományos pincéből szállítják haza a virágokat. De a kamra is tele van csokrokkal. Közben a (református) szomszédasszony is megérkezik egy nagy halom gyönyörű rózsaszirmmal.

Régen minden ház kötelessége volt a virágkoszorú készítése, amit aztán a kápolnához vittek. Ha valamilyen okból nem volt annyi virág, amennyi a több kilométeres szőnyeghez kellett volna, olyankor fáradságot nem kímélve, áldozatot hozva, engedményt téve tudták megtartani a hagyományt. A színeket át lehetett programozni”, olyan növények, virágok kerültek a szőnyegre, amelyek éppen találhatóak voltak. Ugyanis előfordult, hogy még nem nyílt, vagy már elnyílt a legtöbb mezei virág, mint pl. 1987-ben. Ekkor kellett áthidalni ötletekkel minden akadályt! Ha kevés volt a lila akác, a repce (1987) akkor több lósóskát használtak fel. (Ez a növény alapozó volt halványzöld színével.) Az olajfa levéllel (ezüstös), a pünkösdi rózsával is lehetett pótolni mindent. Egy biztos, a virágszőnyeg nem sínylette meg a virághiányt. Még több pénzt is áldoztak ilyenkor, rózsát, kardvirágot különben is kellett vásárolniuk.

Régebben is szokás volt, hogy a 4 oltár köré kápolnát állítottak (LaubhütteLomboskunyhó). A vázát napokkal az úrnapi előtt ácsolták össze a férfiak. Az úrnapi megelőző napon (1997-ben szombat délelőtt) a Dauner család dróttal átszőtt kerítéselemekből építette meg a vázát. Az elemeket csak ki kellett hozni az udvarra a kamrából, hisz az elmúlt évben gondosan eltették. Ezeket a dróthálókat két asszony ügyes módszerrel

szabályosan befonta zöld ágakkal. Tölgy, tuja, pünkösdi rózsza leveleit tűzködték be sorban a drótok közé olyan sűrűn, hogy csak a zöld lombok látszottak, mint egy zöld élő kerítés”. (Az ágakat régen lajtorjás kocsikkal hozták a falu erdejéből.) Az idén is a férfiak gondoskodtak a beszerzés- sükrről. Zöldből füzéreként fontak, a zöld közé virágokat tűzdeltek. Ezzel vették körül a kápolnát. Különbön a négy kápolna közül egyik sem hasonlított a másikra, még alakjában sem. Az egyik nyitott, a másik zárt, mint a lourdes-i barlang. Két kápolnát két oldalról még csipkefüggöny is takart. A negyedik kápolna évek óta olyan, mint egy szárnyas oltár. A két fonott kerítéselem a két szárnya. Igen szépen mutat a zöld barlangon a sok száz, virágból font kiskoszorú.

A visszaemlékezők szerint a kápolnakészítés egy-egy családban öröklődött, apáról fiúra. Így pl. a Hauser család neve régen is szerepelt a listán, ma is ők építik” az egyik kápolnát. 1945 előtt a virágszőnyeg mentén a faluban állították fel az oltárokat és azokat körülvevő kápolnákat. Elhelyezésük a következő rendben történt: *Az első oltár* s fiúiskolánál – (ma az I. sz. Általános Iskola, Esze Tamás u., a templom mögött) – áll. Ezt a *Wendler* család gondozta. *A második oltár* a Fő utcán (a mai CBA-nál) állt. A *Braun* család gondozta. *A harmadik oltár* is a Fő utcán – (a mai CBA-val szemben) – állt. A *Hauser* család gondozta. *A negyedik oltár* is a Fő utcán állt (közel a Kisfaludy utcához). A *Csík* család gondozta.

1997-ben az oltárok elhelyezése és díszítése a következőképpen alakult:

Az első oltár a templom mellett az I. világháborús emlékmű előtt állt. Készítői: *Meinzinger* család, *Boros* család. *A második oltár* a templom mögötti kereszt előtt állt. Készítői: *Hauser* család, *Báder* család. (Az idős Báder néni évtizedek óta irányítja a díszítést.) *A harmadik oltár* a templom mögötti köz végén állt. Készítői: *Herendi* család, *Deigner* család. *A negyedik oltár* a templomkertben állt. Készítői: *Dauner* család, *Komjád-Konrád* család. A családoknak csak néhány tagja lakik helyben, legtöbben Budapestről jönnek haza a nagy eseményre.

A hiedelem azt tartja, hogy minden szentelmény, különösen a kápolnába épített kakukkfű jó a gonosz szellemek” elűzésére (Feldhoffer A.). A koszorúk is hasonló szerepet kapnak úrnapija után. Ott lógnak a házban (régen a padlásán), ma a konyhában, s védelmet nyújtanak a villámcsapás ellen!

Az oltárt értékes csipke-, vagy himzett terítővel takarták le. A 2. oltárról 1997-ben is lelógott a csipke alól a drága perzsaszőnyeg. Minden oltáron virágváza állt virággal, 2 gyertyatartó gyertyával, kereszttel. A legtöbb helyen egy-egy nagyméretű szentkép is díszlett. Az oltárhoz vezető út is gazdagon díszített mintákból állt. A 4. oltár központi díszé évek óta az ALFA és az OMEGA jelképezve a krisztusi kezdet és vég” mondatot. Ezt variálták: vagy központi jelképek voltak, vagy a két szárnyra kerültek szimmetrikusan. 1997-ben a két görög betűt egy- beépítették. Régi fotók, sablonok, rajzok is igazolják a fentieket. Jellegzetes oltárdísz volt még az óriási kehely (sárga virágból) az ostyával (fehér szziromból), máskor a nagyméretű oltári- szentség aranysárga színe díszlett sárga sugarakkal, vagy hófehér, máskor piros színből kirakott nagyméretű kereszt, gerberából.

A fő dísz mellett fontak koszorút az oltáriszentség számára is, amit a pap körülhordozott a körmenetben. A koszorú búzavirágból, nefelejcsből, margarétából készült. A megszentelt virágokat a körmenet után a család tagjai szétosztották egymás közt és hazavitték, mint erővel bíró, óvó szentelményt.

A virágszőnyeg összetétele

Sokféle mezei és kerti virágból, levélből (Blätter) készült. *Név szerint:* pipacs (Pipotsch!), búzavirág (Kornblumen-Truchblümlein), vadmargaréta (Gänseblumelibácskavirág), akácvirág (Akacblümlein!) és a levele, herevirág (Kleeblume), bodza (Holunder), repce (Rapsblumen), gólyahír (Butterblumen), vadrózsa (Heckenrosen), zsálya (Salbeiblüte), szarkaláb (Rittersporn), gesztenye (Kastanien), margaréta (Margaretsche), boglárka stb.

Egyesek szerint a színek is jelképek. A kék (búzavirág) és a fehér (liliom) harmóniája a tisztaság, a szépség jelképe. A Mária-lányok is kék-fehérbe öltöztek. A virágszimbolika szerint a legtöbb virág Szűz Máriával kapcsolható össze, mint a szarkaláb, a zsálya, a mályva, ehhez még a növények gyógyerejét is hozzátehetjük.

A virágszőnyeg motívumvilágának két időszaka van. Az első az 1945 előtti, a második napjainkig húzódó mintasor. Az 1920-as években *sávokban, csíkokban* rakták le a szirmokat: lila- rózsaszín-vörös-kék-sárga stb. színben. A kb. 2 km-es sávokat a zöld különböző árnyalataival választották el egymástól, illetve kapcsolták össze egységes szőnyeggé. Ezek az utacskák” (Vegerl) a templomnál kezdődtek, és a Kisfaludy utcáig húzódtak. A hatalmas méretű szőnyeg szélessége 3, illetve 5 méter, egy-egy sáv arasznyi vastagságú volt. Mielőtt lerakta ki-ki a háza előtt, a férfiak fellocsolták az utcát. Közben aggódva lesték az eget, hogy milyen lesz az idő. Ha erős szél fúj, megbontotta a szépritmusú sorokat, összevegyítette a sokszínű sávokat.

A virágdísz kirakása női munka. Az archív fotón jól látható, hogyan hangolták össze a sávokat az egyes terület szőnyegkirakói. Ha nem is illettek a színek egymáshoz, az egész ritmusa egységes volt.

A régi fotók alapján megállapítható, hogy mikor kezdték a csíkokat mintával díszíteni. Már az 1920-as években is megjelent egy-egy minta, pl. az oltár előtt, de még nem jelentek meg a szimbólumok. Az első színes fotón már láthatók, hogy kerek, kacskaringós mintákat raktak a csíkok közé. (A fotón látható német katona és a háborús plakát alapján a színes kép 1943– 1944-ben készülhetett.)

Már 1945 előtt is szerepeltek *feliratok* a szőnyegen. Kétnyelvű szöveget is láthattunk a fotókon. Az egyikken MEGVIRRAD felirat látható. Nemcsak a jövőbe vetett hit, hanem a Trianonra utaló mondat is ez. (Heimatmuseum)

1945 után egyre több, legalább 4 mondat szerepel virágból kirakva. A hagyomány folytatódik, de a minták száma és gazdag változatossága egyre bővül.

Újabbban egyre gyakoribbak az ábrák, képek, a jelképek a virányszőnyegen.

Vallási jelképek. A vallásos budaörsiek gyakran kirakják a kelyhet ostyával (aranyága), a krisztusi jelképpel. Így a bárányt (Isten báránya) fehér színnel, a testéből ömlő vérrel, kehellyel (az áldozás jelképe), az IHS-t és más Krisztus monogramot (pl.: Alfát és Omegát). Jellemzően gyakori minta a szív, a szeretet jelképe, Jézus szíve általában vörös színű. Az egyikken barnás töviskoszorú, a másikon kereszt stb. van.

A galamb is jellemző jelkép (Szentlélek, Szentháromság stb.). A hal, a hit-remény-szeretet több évben előfordul. A szőlő szőnyegminta is, a keresztet is átszövi. Egyrészt bibliai jelkép, másrészt Budaörs régi címerének központi képe. A budaörsiek vallásosságát és a fő gazdálkodást, a szőlőművelést is jelzi. A kereszt természetesen állandóan visszatérő jelkép. Az eucharisztikus kereszt több évben szerepelt, de egyik évben fehér, a következőben piros. A Kőhegyen álló kereszt is felkerült a szőnyegre 1997-ben. A régít 1945 után az úttörők vas- gyűjtésbe vitték. 1995 után a kitelepített németek újra felállították Budaörs vallási jelképét. Így kerülhetett az úrnapi szőnyegre. A Szentatya (1997-ben)

portróját fehér szíromból rakták ki, ezt sárga kör keretezi. Majd zöldben a piros felirat: JOANNES PAULUS II. Ezt keretezte a margaréta kör, az egész kép alapszíne piros pipacs. A szegélye fehér.

Nemzeti jelképek. A nemzeti zászló és a német zászló együtt jelzi a magyar és a kitelepített lakosság kapcsolatát. Gyakori Magyarország (történelmi) jelképe, benne kirajzolva a trianoni határ. A szent korona, nemzeti címerünk a hazafiság jelképe.

Városi képek. A város egykori (kereszt + szőlő) és mai címere. Egyházi jellegű, de a települést meghatározó épület, a templom ismételt kép. 1997 őszén átadták az új emeletes katolikus iskolát. A diákok tanáraik irányításával elkészítették az iskola előtt az épület képét. Régen is a tanulók rakták ki az iskola előtti részt. Örültünk annak, hogy ezt az iskolai hagyományt folytatjuk.

Új idők jelképei. Új színfolt a cserkészjelvény, a pártok közül az MDF jele (1990-es évek elején), megrázó élményünk volt a mozgássérültek stilizált jele. Az utóbbi időben a templom melletti (jobb) oldalon fiatalok szabályosan megkomponálják a képek sorát Lévai Ernő egy- házközségi képviselői tag irányításával. 1997-ben: a templom kőhegyi kereszt Budaörs cí- mere Németország-Magyarország zászlója Krisztusi jelképek követték egymást.

Feliratok, mondatok, bibliai idézetek: Uram, veled vagyunk!", Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre!" (Ez a felirata az oltár előtti mennyezetnek is a templomban!). A mi iskolánk jelmondata is felkerült a szőnyegre: Tedd a jót és légy vidám!"

Az úrnapi virágszőnyeg nem öncélú, hanem megszentelt része a körmenetnek, létével megtiszteli az Oltáriszentséget. A gazdag színvariáció is ezt a célt szolgálja. Szinte leírhatatlan a sok-sok szín és árnyalat. Ma nemcsak a szőnyegformában él tovább a hagyomány, hanem sávokban és színekben is. A kisebb helyre szorult útvonalon a gazdag minták sora új jelenség, a jelképrend-szere egyre gazdagodik. Úgy érezzük, hogy esztétikai szempontból nem vall szégyent a mai budaörsi hívő lakosság ősei emléke előtt. De a sok-sok kíváncsi idegent is gyönyörűséggel tölti el a színek – a formák – az illatok harmóniája.

A körmeneten az egész falu részt vett. Rengetegen jöttek, főleg Budapestről ré- gen HÉV-vel megcsodálni a virágszőnyeget. Ma is hatalmas sokadalom ér-deklődik iránta.

A körmenet meghatározott rend sze-rint zajlott és zajlik le. A virágszőnyegre csak a Oltáriszentséget vivő plébános léphetett. Útja mentén megszentelte a virágokat. A szőnyeg mellett az isko-lások vonultak kétoldalt, elől a lányok, majd a fiúk. Utánuk a Mária-lányok következtek jellegzetes fehér-kék népviseletükben, majd az egyházközség képviselői vonultak gyertyával (lámpával). Régen ezután a lövészegylet tagjai a leghagyományosabb viseletben. A baldachin alatt a plébános – az idén is Szentgyörgyvölgyi Zoltán – vitte a legszentségesebb Oltáriszentséget. Közben előtte virágot hintenek a kislányok. Végül a hívek következtek (a háború előtt) színpompás népviseletükben.

A körmenet minden oltár előtt tisztelgett az Oltáriszentség ünnepén imával, bibliai idézettel, énekkel. Közben zúgtak a harangok, szállt az ének. Az egész csodálatos élmény maradt számunkra.

A körmenetet Tedeummal" zártuk a templomban.

Ezután kezdődhetett a *búcsú*, a sátrak sokaságában árulták a különböző színű búcsúfiát!